

ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПРЕСИ НА ТЛІ «ВЕСНИ НАРОДІВ»: МІРА КАЗУАЛЬНОСТІ ТА ЗМІСТ ВЗАЄМОВПЛИВІВ

У статті розглянуто передумови виникнення феномену української релігійної преси в культурно-історичних умовах національного пробудження українців Галичини першої половини XIX ст. Дослідження ґрунтується на фактологічній базі з історії краю, Церкви, мови, культури, національної преси та державності. Встановлено історичні обставини, що сприяли культурно-національному відродженню галичан від 30-х років XIX ст. до «Весни народів» 1848–1849 рр., зокрема зміни на політичній карті Східної та Західної Європи наприкінці XVIII ст. – початку XIX ст.

У роботі описані основні аспекти цього руху – формування релігійної освіти греко-католицького духовенства, шкільництва, відродження Галицької митрополії, в межах якої греко-католицьке духовенство розпочало інтенсивну роботу з пошуку культурної та національної моделі самобутності галичан-русинів, укладання корпусу знань з української етнографії, проведення інтенсивних філологічних досліджень, встановлення стандарту літературної мови, налагодження випуску підручників, заснування бібліотек, а також утвердження української преси, зокрема релігійної.

З'ясовано, що уперше проєкт українського періодичного видання, призначеного для служителів Церкви під назвою «Бібліотека бесід духовних», був розроблений у 30-х – 40-х рр. XIX ст. о. Йосипом Левицьким з метою спонукання духовенства проповідувати українською народною мовою. Встановлено, зокрема, що причина нереалізації проєкту – це «вето» митрополита Української греко-католицької церкви Михайла Левицького. Проаналізовано тематику та визначено читацьке призначення першого релігійного часопису «Поученія Церковныя», започаткованого у 1853 р. як додаток до «Зорі Галицької» – першого українського журналу, заснованого у Львові під час революційних подій 1848 р. як фактично друкований орган Головної Руської Ради.

Ключові слова: «Весна народів», Галицька митрополія, релігійна періодика, «Зоря Галицька», Головна Руська Рада.

Roman BLIKHARSKYI

Candidate of Social Communications.

Researcher at Department of Ukrainian Periodicals Research of the research Institute for Press Studies

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

patra727@gmail.com

THE ORIGIN OF THE UKRAINIAN RELIGIOUS PRESS ON THE SPRINGTIME OF NATIONS BACKGROUND: THE MEASURE OF CASUALITY AND THE SENSE OF INTERACTIONS

The article deals with the preconditions for the emergence of the ukrainian religious press phenomenon in the cultural and historical conditions of the Ukrainians of Galicia national awakening of the in first half of the 19th century. The study is based on the factual basis on the history of the region, the Church, language, culture, the national press and statehood. The Historical circumstances, which contributed to the formation of the cultural and national revival movement of Galicians from the 30s 19th century to the Springtime of Nations 1848–1849, has been established including changes in the political map of Eastern and Western Europe in late 18th-century and early 19th-century.

The paper described the main aspects of this movement – the formation of religious education of the Greek Catholic clergy, schooling, revival of the Galician Metropolitanate, within which the Greek Catholic clergy began intensive work to find cultural, national identity model of Galician-Ruthenians, gathering knowledge of Ukrainian ethnography, conducting intensive philological research, establishing a standard of literary language, the organization of public education, the establishment of textbooks, the formation of libraries, as well as the establishment of the Ukrainian press, including religious.

The study revealed that the project of the Ukrainian periodical intended for the ministers of the Church under the name «Biblioteka besid dukhovnykh», which he developed in the 30-40s of the XIX century Yosyp Levytskyi, in order to the clergy motivation the native language preaching. Established, in particular that the reason for not implementing the project – «the veto» of Mykhailo Levytsky Metropolitan Archbishop of the Ukrainian Greek Catholic Church. The content and the reading purpose of the first religious magazine «Poucheniia Tserkovnia», which was founded in 1853 as a supplement to «Zoria Halytska» – the first Ukrainian magazine founded in Lviv during the revolutionary events of 1848 as a de facto publication of the Supreme Ruthenian Council have been analyzed and described.

Key words: Springtime of Nations, Metropolis of Halych, religious periodicals, «Zoria Halytska», Supreme Ruthenian Council.

Постановка проблеми. У сучасній історіографії революційні події 1848–1849 рр. отримали назву «Весна народів», початок якої найбільше асоціюється із лютневими подіями у Франції. Оскільки частина ключових політичних сил гуртувалась навколо газет, одним із факторів інтенсифікації революційних процесів була преса, а саме: інформаційний друкований орган помірної республіканської опозиції «Le National», та часопис лівореспубліканської радикальної опозиції «La Réforme». Щодо інших країн, то у Німеччині, Австрійській імперії та Італії інженерами громадської думки були не «професійні» революціонери-публіцисти, які виголошували свої ідеї та концентрували політичні сили засобом періодики, а представники світського освіченого міщанства: дерслужбовці, правники, освітяни, науковці тощо.

У Галичині народними будителями та лідерами думок були здебільшого представники духовенства, політична активність яких, ще до подій 1848 р., була радше імпліцитною, та виражалась у посиленій «культурній археології», проведенню філологічних розвідок, організації народної освіти та заснування української преси. Попри суперечливі моделі національної ідентичності та політичної орієнтації, які ширилась у тогочасному середовищі галицького духовництва, пророблена ними акумуляція знань згодом стане важливим матеріалом для зведення «будівлі»

українського національного самовизначення.

Виникнення феномену української національної преси тісно пов'язаний із тими суспільно-політичними та культурно-просвітницькими процесами, які розгортались у тодішній Галичині в середині ХІХ ст. Звичайно, на теренах Галичини зокрема, та в усій Україні загалом, періодичні видання видавались і раніше. Однак, першим питоמו українським та україномовним виданням було видання «Зоря Галицька», перше число якого світ побачив 15 травня 1848 р. Треба уточнити, що з огляду на те, що у той період точилися так звані правописні війни, та ще не був вироблений єдиний стандарт літературної української мови, ми, опираючись на підхід запропонований бібліографом та дослідником історії преси Варфоломієм Ігнатієнком, україномовним вважаємо видання, в якому текст публікацій друкувався будь-якою правописною системою (фонетичною, етимологічною тощо) [3, с. 24–25].

Проект започаткування українського часопису призначеного для священнослужителів під назвою «Бібліотеки бесід духовних» уперше спробував реалізувати у 30-х – 40-х рр. ХІХ ст. Йосип Левицький. Варто зауважити, що першим українським періодичним виданням цілком ймовірно міг стати часопис саме релігійного спрямування. Фактично першим українським релігійним часописом був додаток

до «Зорі Галицької», що під назвою «Поученія Церковнія» (1853–1854)

Аналіз досліджень. Важливими працями, в яких зафіксовано ключові обставини заснування досліджуваних нами медіаоб'єктів, – «віртуального» та фактичного, є написані ще минулого століття – розвідка Івана Кривецького «Початки преси на Україні, 1776–1850» та стаття Миколи Андрусяка «На зорі галицько-української преси» – де І. Кривецький констатує тільки про нереалізованість ідеї Й. Левицького, М. Андрусяк розкриває деякі деталі та свої здогади щодо тієї напруги, яка простежувалась у взаєминах між духівниками та вищим кліром, що призвело до блокування низки видавничих проєктів серед яких і «Бібліотека...» Йосипа Левицького [1; 4].

Ґрунтовне науково-бібліографічне, загальноаналітичне опрацювання із визначенням основних типологічних ознак та функціональних рис «Поученій Церковних» здійснено у працях «Українські часописи Львова: історико-бібліографічне дослідження: у 3 т., 4 кн.» та «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : історико-бібліографічне дослідження» [9; 12].

Цінні деталі щодо видавничої ініціативи Йосипа Левицького розкриває у статті «Початки української релігійно-церковної преси в Галичині на прикладі Перемишля – від ідеї до реалізації» дослідник української історії та культури Володимир Пилипович,

де, окрім того, що концептуалізовано пласт галицької української періодики релігійного спрямування, також аргументовано значущість періодики як важливого аспекту видавничої справи та медіакультури [6].

Шлях до з'ясування усіх передумов та обставин виникнення багатокомпонентного феномену української релігійної преси в Галичині середини XIX ст., окрім профільних пресознавчих студій, пролягає через низку рубрик та підтем, для висвітлення яких необхідно залучати також дані описані на сторінках праць, присвячених історії краю та Церкви, просопографічних розвідок, мовознавчих та культурологічних досліджень, що дозволить нам сформувати той потрібний простір знань для повноти розуміння аспектів об'єкту нашого дослідження.

Мета статті. Розкрити передумови та специфіку виникнення феномену української релігійної преси в культурно-історичних обставинах національного пробудження українців у Галичині у першій половині XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Передумови для консолідації галичан під час «Весни народів» сформувались ще у другій половині XVIII ст. Зокрема, у 1772 р. відбувся перший розподіл Речі Посполитої між Прусією, Австрією та Росією, внаслідок якого Галичина увійшла до складу Австрійської Імперії. Суспільно-економічне станови-

ще новоприєданого галицького краю, за свідченням очевидців, було вкрай незадовільним.

Щойно затверджений губернатор провінції Йоган Антон фон Перген у документі «Опис Королівства Галичини та Лодомерії, згідно з умовами, в яких вони перебували на час реінтеграції його Імператорською Королівською Величністю, а саме в липні 1773», зазначав, що з двомільйонного населення Галичини – дві третини становлять українці. Австрійці їх відрізняли від поляків за мовною ознакою, конфесійною приналежністю до греко-католицької церкви, автентичними звичаями. Верхівкою галицького соціуму була польська шляхта, до якої австрійці ставились вкрай неприхильно та звинувачували в усіх суспільних та економічних проблемах краю [14, с. 61–63].

Існувало стійке протистояння між представниками різних етно-конфесійних груп, а також поверхнева релігійність та неосвіченість фактично усіх верств галицького населення, однак, греко-католики були ще й позбавленні заступництва правлячої верхівки та у вкрай важкому моральному та матеріальному становищі перебували українські селяни. Подальші реформи, які проводила австрійська адміністрація упродовж майже століття, були спрямовані на те, щоб зробити галицьке суспільство ефективним в плані економіки та управлінні соціальними процесами [14, с. 63].

Відень у своїй просвітницькій місії намагався різним чином підтримувати греко-католицьке духовенство, щоб надалі через цю верству впроваджувати серед місцевого українського населення соціальні норми свого просвітницького абсолютизму. Для цього у 1774 р. засновується Королівської греко-католицької Генеральної семінарії (т. зв. *Barbareum*). У 1781 р. Йосиф II видає патент, за яким гарантувалась рівність між усіма християнськими конфесіями кожної з провінцій Австрійської імперії, та засновує у 1783 р. у Львові Генеральну духовну семінарію [13, с. 254].

Водночас у підавстрійській Галичині упродовж ХІХ ст. набиравла темпи колонізація краю. Одна з причин якої – це територіальні зміни, після яких 1803 р. до складу Королівства Галіції та Лодомерії увійшла Нова Галіція разом з Краковом та Люблінном, унаслідок чого почало переважати польське населення. Дії ж Відня, спрямовані на забезпечення розвитку освіти русинського галицького греко-католицького духовенства, посприяли майбутньому політичного та культурного відродження галицького українства, і перший важливий крок у цьому напрямі – це відновлення Галицької митрополії, до складу якої також увійшли Львівська, Перемишльська та Холмська єпархії.

Після третього поділу Польщі 1795 р., у володіння Російської імперії відійшли українські Київщина, Поділля, Волинь, а разом з тим

розпочалась русифікація унійних церков. Загалом до Православної Російської церкви перейшло понад 2300 церков, близько 1500 священників та понад один мільйон вірних. Певний час в межах Російської імперії діяла єдина Холмська греко-католицька єпархія, яку була ліквідовано у 1875 р. [13, с. 256].

За кілька десятиліть до наріжного 1848 р, у 1814–1815 рр. відбувся Віденський конгрес, результати якого задали суспільно-політичну тональність усьому ХІХ ст. Після Наполеонівських війн відбувається розподіл території Європи. Австрія повертає собі землі, тим самим фактично відновлює кордони Священної Римської Імперії. Межі Галичини набули довоєнних обрисів, що уможливило подальший розвій національно-культурного русинського руху.

В Австрійській імперії Греко-Католицька Церква зосередила не тільки втрачену на тривалий час на правобережній Україні східну католицьку традицію, а й стала опорою українського національного та культурного відродження, до якого згодом долучились і світські діячі. Розпочалась реставрація та піднесення греко-католицької спільноти, релігійної освіти, економіки та шкільництва, боротьба з суспільними вадами, відновлення східної обрядовості.

Завдяки клопотанням тодішнього генерального вікарія Львівської єпархії Михайла Гарасевича, у 1806 р. імператор Франц підписав рескрипт про від-

*Михайло Левицький (1774 – 1858)
єпископ Перемишльський Греко-Католицької
Церкви, Митрополит Галицький від
1815 р., під його егідою відбулися
перші кроки організованого руського
національного відродження в Галичині*

новлення Галицької митрополії. Наступного року Папа Римський Пій VII затвердив цей документ. Першим митрополитом став Антін Ангелович, який виявив себе стійким австрійським патріотом під час Наполеонівських війн. У 1815 р. митрополію очолив Михайло Левицький, який був до цього єпископом перемишльським. Для нас ця фігура є важливою, оскільки саме на час його управління припадають революційні події 1848 р., а також Перемишльська єпархія примітна тим, що вже на початку XIX ст. із греко-католицького духовенства сформувався осередок українського просвітницького руху [13, с 257–258].

Серед важливих подій культурно-просвітнього поступу українців у Перемишлі – це, зокрема, заснування галицько-руської школи у 1815 р., яку передали греко-католицькій консисторії у Перемишлі, започаткування у 1816 р з ініціативи І. Могильницького «Товариства галицьких греко-католицьких священників для поширення письмами просвіти і культури серед вірних на основі християнської релігії», та у 1818 р. дяківсько-вчительської школи. З його ж ініціативи також видавались підручники для парафіяльних шкіл. У 1829 р. у Перемишлі також запрацювала єпархіальна друкарня [8; 11, с. 104–105].

Активним учасником перемишльського руху українського відродження, був о. Й. Левицький, який у 1825 р. закінчив греко-католицьку семінарію у Відні та ви-

кладав церковнослов'янську мову у Перемишльській духовній семінарії. Приблизно у 1831–1832 рр. о. Йосип Левицький почав розробляти проєкт видання «Бібліотека Бесід Духовних», який так і залишився нереалізований [4, с. 200]. Серед дослідників існують певні припущення, що ідею видавати релігійний часопис він перейняв від польського видання «Przyjacieł chrześcijańskiej prawdy», який вийшов у світ у 1833 р. [6].

На розгляд австрійської цензури проєкт свого видання він подав у 1833 р. Причина десятирічного зволікання досі достеменно не з'ясована. Але судячи з біографії цей час для Й. Левицького – це період інтенсивної праці. Будучи упродовж 1833–1843 рр. парохом с. Шкло, що на Яворівщині, він налагоджував роботу парафіяльної школи, поєднуючи з Маркіяном Шашкевичем та Йосипом Лозинським, брав активну участь у так званій «азбучній війні», розробляв власне бачення нормативів літературної мови, укладав підручники. Зокрема у 1834 р. в Перемишлі видали німецькою мовою його «Граматику рутенської або малоросійської мови в Галичині». У 1839 р. Й. Левицький виступив з пропозицією започаткувати ведення метрикальних книг у селі Шкло народною мовою, аргументував це тим, що до 1785 р. народною мовою також велось церковне діловодство. У тому ж таки 1843 р. варшавський часопис «Денниця» опублікував анонімну статтю, авто-

ром якої був Й. Левицький, в якій він здійснює огляд галицького книговидання та літератури за час австрійського правління в Галичині [11, с. 111–114].

У анонсі «Бібліотеки бесід духовних» 1845 р., (випуск якого планувалось розпочати у 1846 р. та видавати шість разів на рік) Й. Левицький констатує, що від часу об'єднання Королівства Галичини та Лодомерії з Австрійською Імперією, греко-католицьке духовенство звернуло на себе особливу увагу Відня, і, як наслідок, отримало сприяння розвитку літературної мови, друку підручників для народних шкіл, а дозвіл австрійської цензури на випуск цього журналу, – це ще одне свідчення прихильності до мови «галицько-руської» [6].

Часопис мав складатись з розділів, присвячених гомілетичі, катехитики. Для того, щоб читачі могли зорієнтуватись щодо актуальної мовної ситуації та рівня освіти в усіх куточках Галичини та за її межами, у журналі окремо планувалось друкувати бібліографічні описи опублікованих раніше текстів навчань та бесід, рецензії на філологічні та богословські праці тощо. Засобом свого часопису Йосиф Левицький прагнув залучити до активної богословської праці галицьке духовенство [1]. У «Бібліотеці...» мали б вміщуватись оригінальні та перекладені публікації на діалектах, які у анонсі перелічує видавець. Це планувалось робити для того, щоби священники проповідували

говором тієї околиці, в якій служили. Загалом, Й. Левицький пов'язував успіх свого майбутнього видання із долею галицько-руської мови [6].

Щодо заснування «Бібліотеки Бесід Духовних» висловились Яків Головацький, зокрема у своєму листі до Осипа Бодянського 1845 р., посилаючись на статтю Левицького у «Денниці», писав, що він, незважаючи на всі перепони, інтриги та негаразди, усе ж отримав з Відня дозвіл на випуск у Перемишлі «Бібліотеки...». Уже в іншому листі до О. Бодянського від 26 липня 1846 р. Я. Головацький розкриває те, що він саме мав на увазі коли раніше писав про перепони. А саме: митрополит створював різні перешкоди Йосипу Левицькому у справі заснування часопису релігійного змісту, і що той мусив аж у Відні отримувати дозвіл [10, с. 252–253].

Водночас митрополит Михайло Левицький підтримував низку культурницьких та освітніх ініціатив. Зокрема, брав участь у підготовці видань: «Наука християнская по ряду катихизма нормального» (1815), «Букварь славено-русского языка» І. Могильницького (1816), був співорганізатором Товариства священників у Перемишлі та Дяковчительського інституту, посприяв відкриттю народних шкіл, що діяли при парафіях Перемишльської єпархії, клопотав до австрійського уряду щодо викладання в галицьких школах українською мовою, принаймні там, де українські шко-

лярі кількісно переважали, також він зобов'язав греко-католицьких священників проповідувати українською народною мовою. У 1848 р., будучи вже примасом Галичини, М. Левицький став одним із фундаторів Галицько-руської матиці [13, с. 285].

Однак, попри сприяння перемишльського єпископа Івана Снігурського, губернатора Галичини Фединадна де Есте та віденського цензора Франца Міклошича, «Бібліотека Бесід Духовних» так і залишилась нереалізованим проєктом. Причина цьому – супротив митрополита Михайла Левицького, який вважав, що більш корисними для семінаристів та духівників будуть книги із катехитики та богословські підручники, аніж журнальні статті тієї ж тематики. Також він мав певний здогад, що на сторінках часописів розпочнеться обговорення поточної суспільно-політичної ситуації, що, на думку митрополита, могло б призвести до об'єднання греко-католицького духівництва за етнонаціональним принципом, подальшої конфронтації із представниками інших конфесій та народів, австрійської адміністрації могли б виникнути підозри про виникнення поміж галицьким кліром слов'янського політичного клубу. Після дозволу Відня М. Левицький усе одно не був певний, що Йосип Левицький дотримуватиметься потрібного тематичного цензу, та «ветував» випуск «Бібліотеки Бесід Духовних» [1].

Михайло Куземський (1809 – 1879), єпископ Греко-католицької Церкви, голова Галичо-руської матиці

Ймовірно, що окрім «Бібліотеки Бесід Духовних» М. Левицький з цієї ж самої причини також піддавав цензурі альманахи «Зоря» та «Русалка Дністрова». Однак, незалежно від того, чи на сторінках часописів автори торкаються політичного тем, факт їхнього існування – це також протополітичний акт, що потенційно міг вплинути на соціальну ситуацію, та порушити її стабільність [11, с. 116].

Австрійська імперія на той час в економічному плані не була настільки потужною, як, скажімо, Велика Британія чи Франція, у яких уже масштабно впроваджувались надбання промислової революції. Однак і ці країни не оминула економічна криза 1847 р.,

до якої також долучились гострі соціальні проблеми, що у своїй сукупності зумовили революційні події, які спалахували у 1848 р. У березні цього ж року відбулось заворушення у Відні та Берліні. Упродовж наступних двох місяців утворюється Головна Руська Рада, започатковується її фактичний друкований орган «Зоря Галицька» [4].

24 травня у Празі скликається Слов'янський конгрес з ідеєю переформатувати Австрійську імперію на федерацію рівноправних націй. З'їзд мав на меті, продемонструвати політичний потенціал громад.

На празькому конгресі також були присутні делегати Головної руської ради, яка, проіснувавши

три роки, у 1851 р. саморозпустилась. Після цього члени її проводу, зокрема, Григорій Яхимович, Михайло Куземський, Михайло Малиновський зосередились на розвитку галицького шкільництва та зведенню Руського Народного Дому у Львові. Відень загалом був прихильний до цих ініціатив. Однак, станом на середину XIX ст. у русинів ще поки немає виразної та систематизованої політичної програми, консолідованої світської еліти, сильної армії. Натомість є соціально активне греко-католицьке духовенство, яке поступово полонізується, або піддається русофільським впливам. Нез'ясованим залишалось питання нормування літературної мови, її графічного вираження та правописної системи [5, с. 697–698].

Тематика «Зорі Галицької» за час її існування неодноразово змінювалась. У період 1848–1852 рр. редакція дотримувалась суспільно-політичного спрямування, задекларованого від часу заснування видання. Уже з 1853 р. – часопис стає літературним та «забавним» читвом. Разом із зміною складу редакції, варіювалась також ідейність видання. Зокрема, народним українським виданням «Зоря Галицька» була упродовж 1848–1850 рр., та певний період 1854 р. Починаючи з другого півріччя 1851 р. та по 1854 р. часопис стає москвофільським. У цей період скоротилась кількість літературних творів, зате активно

публікувались «Доверительныя письма из Будина», автором яких був греко-католицький священник-москвофіл із Закарпаття Іван Раковський, що також видавав та редагував низку часописів, що виходили упродовж 50-х років XIX ст. у Будині (тепер м. Будапешт) [9, с. 22–24].

Саме в цьому «забавному» москвофільському 1853 році в історії «Зорі Галицької» започатковано додаток під назвою «Поученія Церковныя», що випускався до 1854 рр. для кожного «істинного Русина» [12 с. 141–142; 7]. У листі Івана Раковського опублікованого у одному з її чисел, щодо видання «Поученій...» зазначалось, що заснувавши цей додаток редакція «Зорі...» підтвердила, що врешті ясно усвідомила своє завдання, оскільки надає священству, яке є основою читацької аудиторії часопису, необхідний матеріал для формування своїх власних проповідей [2]. Хоча насправді засобом «Поученій...» видавці прагнули заповнити тимчасову прогалину від-

Михайло Куземський (1809 – 1879), єпископ Греко-католицької Церкви, голова Галичо-руської матиці

сутності духовної літератури саме для масового читача.

Автором майже усіх матеріалів часопису був Михайло Малиновський. Будучи однією з ключових фігур галицької «Весни народів», також проявив себе на душпастирській, богословській, суспільно-політичній та культурній ниві. Основний жанр усіх публікацій «Поученій Церковных» – це тексти проповідей, масив яких можна виокремити у чотири тематичні блоки. Перший – це бесіди та «слова»; другий – матеріали, присвячені історії обряду; третій – життя святих, які почали вміщувати на шпальтах видання тільки у другому річнику; та четвертий – тексти катехитичного змісту.

М. Малиновський у своїх статтях намагався змалювати несуперечливу світоглядну модель, яка б включала тогочасні надбання різних галузей знань із природничої, гуманітарної сфери, прикладних та фундаментальних наук, підпорядкувавши їх до генеральної богословської ідеї, сформулювати основні позиції християнської антропології. Характерно, що філологію автор також розглядає у вимірі теологічної проблематики, але не у сфері політики чи культури.

Висновки. Культурно-національне відродження галичан у XIX ст. значною мірою стало можливим після територіальних змін, що відбулись ще у другій половині XVIII ст. А саме: після першого розподілу Речі Посполитої між Австрією,

Прусією та Росією, Галичина стала частиною Австрійської Імперії, що позначилось на суспільно-економічному та релігійно-конфесійному становищі галичан-українців. Політика, яку провадив австрійський уряд в новоприєднаному галицькому краї була спрямована на те, щоб засобом можливого нівелювання економічної, станової, конфесійної нерівномірності між поляками та українцями, й задля покращення культурно-освітнього становища греко-католицької громади, реформувати галицьке суспільство у руслі економічного піднесення та ефективного управління краєм.

На тлі поступової полонізації Галичини, політика Відня була сприятливою для розвитку релігійної освіти греко-католицького духовенства, шкільництва та становища Церкви загалом. Відродження Галицької митрополії – це важливий чинник подальшого культурного та політичного становлення українців, в межах якої розпочалась інтенсивна праця з віднайдення культурної та національної ідентичності. Зокрема, в Перемишльській єпархії з греко-католицького духівництва сформувався осередок культурного відродження галицького українства, діяльність якого спрямовувалась на розвиток шкільної та музичної освіти, формування бібліотек, здійснення історичних студій та мовознавчих досліджень. Серед діячів перемишльського українського культурного руху та-

кож уперше виникла ідея заснування релігійного часопису.

У 1831–1832 рр. о. Йосип Левицький запропонував проєкт видання призначеного для служителів Церкви, випуск якого він планував розпочати у 1846 р. під назвою «Бібліотека Бесід Духовних». Одна з провідних ідей майбутнього часопису – розвиток проповіді народною мовою, але із врахуванням особливостей місцевих говорів. Однак, попри симпатію до цієї ідеї єпископату та схвалення австрійською цензурою, через позицію митрополита Михайла Левицького проєкт «Бібліотек Бесід Духовних» так і не вдалось реалізувати. Митрополит, зокрема, вважав, що формат богословських підручників для семінаристів та служителів є доцільніший аніж публікацій у періодичних виданнях, також М. Левицький прагнув не допустити появи публікацій суспільно-політичного спрямування на сторінках майбутнього видання, що могло, на думку ієрарха, створити видимість політичного руху серед греко-католицького кліру та привернути увагу владних структур.

Загалом, роль греко-католицького духовенства в культурному та суспільно-політичному житті Галичини середини ХІХ ст. була значною. Їхня діяльність зосереджувалась здебільшого на пошуках мовних засобів артикуляції своїх та перейнятих суспільно-просвітницьких програм.

У першій половині ХІХ ст. закладались основи української періодики, і тільки після революції 1848–1849 рр. починається історія української преси, зокрема і релігійного спрямування. Весною 1848 р. утворюється Головна Руська Рада, та започатковується її друкований орган під назвою «Зоря Галицька». У 1853 р. як додаток до «Зорі...» розпочинається випуск релігійного видання «Поученія Церковныя», який проіснував до 1854 рр. Мета цієї ініціативи – надати читачам тексти християнських повчань для приватних духовних вправлянь, тим самим заповнити тимчасову прогалину браку релігійної літератури для русинів-галичан.

Під час революційних подій в Галичині та упродовж наступних десятиліть, духовенство брало активну участь у політичному житті краю, а той факт, що саме представники українського священства засновували друковані засоби масової інформації, зокрема і релігійного спрямування свідчить про усвідомлення ними цінності надбань «революції» Гутенберга, та опосередковано сприяли наближенню інформаційної ери. Зрештою, навіть актуальне в наші дні поняття «пропаганда» походить від назви католицької організації «Congregatio de Propaganda Fide», тобто «Конгеренція розповсюдження віри» створеної ще у 1622 р. папою Григорієм ХV.

Список використаних джерел

1. Андрусак М. На зорі галицько-української преси. "Діло". 1931. № 163.
2. Довѣрительные письма изъ Будина. "Зоря Галицкая". 1853. Ч. 28.
3. Ігнатієнко В. Історія української преси та її вивчення. *Бібліологічні Вісті*. 1923. Ч. 3. С. 21-26.
4. Кревецький І. Початки преси на Україні, 1776–1850. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Львів, 1926. Т. 144-145. С. 185-208.
5. Лесюк М. Становлення і розвиток української літератури мови в Галичині. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 732 с.
6. Пилипович В. Початки української релігійно-церковної преси в Галичині на прикладі Перемишля – від ідеї до реалізації. <http://www.cerkiew.net/page.php?23>.
7. "Поученія Церковныя". 1853. Ч. 1.
8. Ріпецький М. Світлий спомин з історії нашого церковно-народного відродження (В 100-ліття смерти о. Івана Могильницького). "Бескид". 1923. Ч. 1 (79).
9. Романюк М., Галушко М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3-х т. Т. 1: 1848–1900 рр. Львів: Світ, 2001. 744 с.
10. "Русалка Дністровая": документи і матеріали. Київ: Наукова думка, 1989. 542 с.
11. Стеблій Ф. Перемиський культурно-освітний осередок та його діячі епохи українського відродження (перша половина XIX ст.). *Перемишль і Перемиська земля протягом віків*. Перемишль-Львів, 1996. С. 106-108.
12. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. Т. 1: 1816–1890 рр. Львів, 2006. 560 с.
13. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. Торонто, 1967. 364 с.
14. Франц А., Шабо Дж. Перші враження австрійців про міжетнічні відновини на Галичині: випадок губернатора Антона фон Перґена. *Полін: Вибрані статті. Досліджен-*

ня історії та культури євреїв Східної Європи / За ред. Ентоні Полонські. Київ: Дух і Літера, 2011. С. 60-73.

References

1. Andrusiak M. Na zori halytsko-ukrainskoi presy. "Dilo". 1931. № 163.
2. Dovъrytelnie pysma uzъ Budyna. "Zoria Halytskaia". 1853. Ch. 28.
3. Ihnatiyenko V. Istoriya ukrainskoyi presy ta yiyi vyvchennia. *Bibliolohichni Visti*. 1923. Ch. 3. s. 21-26.
4. Krevetskyi I. Pochatky presy na Ukraini, 1776–1850. *Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*. Lviv, 1926. T. 144-145. s. 185-208.
5. Lesiuk M. Stanovlennia i rozvytok ukrainskoi literatury movy v Halychyni: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2014. 732 s.
6. Pylypovych V. Pochatky ukrainskoi relihiino-tserkovnoi presy v Halychyni na prykladi Peremyshtia – vid ideyi do realizatsiyi. <http://www.cerkiew.net/page.?23>.
7. "Poucheniia Tserkovnyia". 1853. Ch. 1.
8. Ripetskyi M. Svitlyi spomyn z istorii nashoho tserkovno-narodnoho vidrozhennia (V 100-littia smerty o. Ivana Mohylnytskoho). "Beskyd". 1923. Ch. 1 (79).
9. Romaniuk M., Halushko M. Ukrayinski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: U 3-h t. T. 1. 1848–1900 rr. Lviv: Svit, 2001. 744 s.
10. "Rusalka Dnistrovaia": dokumenty i materialy. Kyiv: Naukova dumka, 1989. 542 s.
11. Steblii F. Peremyskyi kulturno-osvitnyi oseredok ta yoho diyachi epokhy ukrainskoho vidrozhennia (persha polovyna XIX st.). *Peremyshtl i Peremyska zemlia protiahom vikiv*. Peremyshtl-Lviv, 1996. s. 106-108.
12. Ukrainska presa v Ukraini ta sviti XIX–XX st.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. T. 1: 1816–1890 rr. Lviv, 2006. 560 s.

13. Fedoriv Yu. Istoriiia Tserkvy v Ukraini. Toronto, 1967. 364 s.

14. Franz A., Szabo D. Pershi vrazhennia avstriitsiv pro mizhetnichni vidnovyny na Halychyni:

vypadok hubernatora Antona fon Pergena. *Polin: Vybrani statti. Doslidzhennia istorii ta kultury yevreiv Skhidnoi Yevropy. Za redaktsiieiu Entoni Polonsky*. Kyiv: Dukh i Litera, 2011. s. 60-73.